

ГРАЖДАНСКИТЕ И ОБЩЕСТВЕНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИЦИ ОТ ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП – РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕДНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Захари Захариев
Бистра Стоименова
Мирена Легурска

СУ „Св. Климент Охридски“,
Департамент за информация и усъвършенстване на учители

Резюме. Настоящата статия представя резултати от изследване, осъществено от екип преподаватели от Департамента за информация и усъвършенстване на учители – СУ „Св. Кл. Охридски“. За целите на изследването е разработен въпросник, съдържащ 12 тестови задачи по гражданско образование. Резултатите от изследването показват, че равнището на знания, умения и отношения, демонстрирани от изследваните ученици и отнасящи се до основните елементи на ключовите европейски обществени и граждански компетентности, свидетелства за тяхната недостатъчна подготовка в областта на образованието за демократично гражданство.

Keywords: civic education, social and civic competences, students, lower secondary level.

Изграждането и развитието на обществени и граждански компетентности у младите хора има възлова роля за тяхната лична реализация, активното им включване в обществения живот и успешната им професионална кариера. Като съществен съдържателен компонент на гражданското образование и възпитание тези компетентности, наред с голям комплекс от знания, умения, отношения и ценности, са в основата на реформиращото се образование на много страни по света в началото на XXI в. Гражданското образование или както още се определя като образование за демократично гражданство е сред приоритетните направления в образователните политики, насочени към модернизиране на учебно-възпитателния процес, повишаване качеството на постиженията на учениците, осъществяване на образователна интеграция на деца и младежи от уязвими социални групи, нарастване на интереса към училището и превръщането му в място за позитивен межкултурен диалог и толерантност.

Важни с актуалността си по отношение на тематиката на настоящия труд са формулираните ключови компетентности в Европейската референтна рамка (2006). Тя има за цел да предложи „референтен документ на политиките, образователните ин-

ституции, работодателите и на самите учащи се за подпомагане на усилията на национално и европейско ниво за изпълнение на общите договорени цели⁽¹⁾. Освен това се цели „да се осигури рамка за следващи действия на Общността както в контекста на работната програма „Образование и обучение 2010“, така и в този на програмите на Общността в областта на образованието и обучението“⁽²⁾. Сред дефинираните осем компетентности са обществените и гражданските компетентности, които по своето съдържание могат да гарантират на младите хора в края на задължителното им образование потенциал за пълноценно и съзидателно участие в обществения и трудов живот, да уважават културните различия и да проявяват толерантност.

Настоящата публикация представя резултати от изследване, осъществено от екип преподаватели от Департамента за информация и усъвършенстване на учители – СУ „Св. Кл. Охридски“. В неговата работна програма бе предвидено и провеждане на експериментално изследване сред ученици от страната, които учат в прогимназиалния етап (5. – 8. клас) за наличието на знания, умения и отношения, които са в основата на обществените и гражданските компетентности. Изследването е осъществено в рамките на проект № 176/2010 към НИС при СУ „Св. Климент Охридски“.

В анкетирането участваха общо 339 ученици от прогимназиален етап от различни региони на България (София, Варна, Пловдив, Бургас, Шумен). В Таблицы 1, 2, 3 и 4 са представени някои от основните характеристики на профила на анкетираните ученици. Според вида на училището изследването е проведено в две основни училища, три средни общообразователни училища и три профилирани гимназии. Сред учениците 204 са от непрофилирани, а 135 учат в профилирани паралелки.

Таблица 1. Вид на паралелките, в които се обучават анкетираните ученици

Вид паралелка	Брой отговорили	в %
Профилирани	135	39.8
Непрофилирани	204	60.1

По класове учениците се разпределят, както следва:

Таблица 2. Анкетирани ученици

Клас, в който учат анкетираните ученици	Брой отговорили	в %
5. клас	31	9,1
6. клас	23	6,8
7. клас	139	41
8. клас	146	43,1

От Таблица 3 е ясно, че в изследването преобладават момичетата. Вижда се, че петокласниците и шестокласниците са твърде малочислени, докато учениците от 7. и 8. клас са преобладаващият дял от изследваните. Дължи се на обстоятелството, че това са последните два класа на задължителното основно образование

и е от значение за целите на проекта да се отдели внимание на постиженията на учениците, приключващи тази степен.

От всички участвали в изследването ученици преобладават момичетата – 187, а момчетата са 152.

Таблица 3. Ученици, участвали в изследването

Пол	Брой отговорили	в %
Момиче	187	55,1
Момче	152	44,9

В Таблица 4 е представена информация за вида населено място, където живеят изследваните ученици. Около 88% от тях живеят в голям град.

Таблица 4. Населено място, в което живеят анкетираните ученици

Населено място	Брой отговорили	в %
Голям град	299	88,2
Малък град	40	11,8
Село	-	0

Чрез проведеното изследване се цели проучване на знанията, уменията и отношенията на учениците от прогимназията за различни аспекти на гражданското образование и тяхната готовност за практикуване на европейските ключови ОГК. Участвалите ученици трябваше да отговорят на 12 въпроса. (Приложение) Те са от полузатворен тип, тъй като в по-голямата си част предлагат повече от един отговор, а другите позволяват избор, различен от предложените възможности.

Въпросите, на които отговарят учениците, са така подбрани, че да се получи информация релевантна на формулираната цел на изследването. В съответствие с направените дефиниции за ОГК, отговорите условно могат да се обединят в три групи: 1) знания; 2) умения; 3) отношения.

Групата от въпроси, целяща да разкрие нивото на познанията на учениците, включва такива за правата на детето и човека (въпроси № 4 и 5); за същността на съвременната демокрация (въпрос № 10); за разбиране същността на ЕС (въпрос № 12).

Към втората група се отнасят въпросите, чиито отговори свидетелстват за обществените и гражданските умения. Това са въпроси № 1, 2 и 3, които са насочени към споделяне и изразяване на готовността на учениците да участват в инициативи, полезни за обществото. Чрез отговора на въпрос № 5 се проявява умение за използване на важен международен документ (Конвенцията за правата на детето) в различни случаи на заплаха или нарушаване правата на детето. Въпроси № 6 и 7 са насочени към разкриване на уменията на учениците за разрешаване на конфликти и поведението им в случаи, когато са свидетели на отрицателни постъпки.

Третата група въпроси дава информация за отношението и оценката на учениците за важни социални проблеми. Към тях спадат въпроси № 3, 7, 8, 9 и 11. Отговорите на въпрос № 3 може да се съди за самооценката на учениците за удовлетвореността им от включване в обществени инициативи. Въпрос № 7 дава представа за начина, по който учениците се отнасят към отрицателното поведение в класа и училището. Въпрос № 8 цели да се демонстрират ориентирите на учениците при отношенията към съучениците им. Въпрос № 9 е насочен към разкриване нивото на мултикултурност и толерантност към деца от малцинствените групи. Въпрос № 11 изисква посочване от учениците на важни за тях качества, които трябва да притежават като бъдещи граждани на своята държава и на ЕС.

Събраната информация от изследването предполага обширен анализ, който предстои да бъде направен. Доколкото получените данни са съвсем нови и интересни, в полза на актуалността им, приемлив вариант понастоящем е да се направи един първоначален общ преглед и да се формулират някои от очевидните изводи.

Познанията на учениците за съдържанието на Конвенцията за правата на детето не могат да се определят като достатъчно задоволителни (въпрос № 4). Резултатите показват, че на двата подвъпроса (колони А и Б) правилно посочват излишните твърдения съответно 196 и 158 ученици, което представлява съответно 56% и 43% от отговорилите. В същото време общо 196 от участниците в изследването твърдят, че не мога да се справят с този въпрос, защото не познават документа.

Тази констатация се потвърждава и от стесненото виждане за възможното позоваване на Конвенцията, което учениците споделят в отговорите си на въпрос № 5.

Като същностни характеристики на съвременната демокрация (въпрос № 10) учениците посочват спазването и защитата на основните права и свободи на човека (203 отговорили); безплатно здравеопазване и образование за всички хора (144 отговорили); правото на свободно пътуване на гражданите в други държави (в 135 от отговорите); участие на гражданите при взимане на важни социални решения и в управлението на обществото (111 отговорили). Но такава важна черта на демокрацията като провеждане на редовни и честни избори за държавни и местни органи на властта се посочва едва в 67 от отговорите.

Не са високи знанията на учениците и за същността на ЕС (въпрос № 12). Само 38% от тях посочват правилната формулировка за тази организация, в която България вече от няколко години членува. Голям е броят на непълните отговори, а 10% твърдят, че не могат да отговорят.

Почти еднакъв е броят на отговорилите, че биха се включили в организирани инициативи (110 ученици) и че биха се включили, ако им бъде предложено (107 ученици) (въпрос № 1). Същевременно 17% не желаят да участват в подобни дейности поради липса на интерес или заетост с нещо по-интересно.

Несигурността в подкрепата от страна на съучениците е причината (въпрос № 2), която разколебава собствената инициатива за самостоятелно организиране на полезни инициативи за обществото (121 отговорили). Незнанието как да се действа

за инициране на самата дейност също е неблагоприятен фактор (76 от отговорилите). Липсата на интерес сред 70 от участниците се корелира с позицията на учениците, изказана във връзка с въпрос № 1. Общо 66 от тях заявяват отсъствие на интерес, което явно подсказва за проблем със съществуващото желание и готовност на учениците да се включват във важни социални дейности.

Като успешно се оценява социалното участие (въпрос № 3), когато ученикът се чувства удовлетворен от значимостта на извършеното и от своя принос (177 от отговорилите), а също така при получени похвали от учители и други възрастни (57 ученици), от награди за участие, от изявата пред останалите. Възможностите да се ръководят съучениците като източник на удовлетворение е посочена едва от 6% от участниците в изследването.

Позоваването на Конвенцията за правата на детето в случай на тяхното нарушаване или застрашаване (въпрос № 5) е демонстрирано в случаите, когато става дума за защита на приятели и съученици (211 от отговорите) или правата на собственото семейство (16% от отговорилите).

В областта на междуличностните отношения се откроява една сравнително положителна картина (въпроси № 6, 7, 8 и 9). При конфликтни ситуации учениците се стремят да ги разрешат чрез мирни средства (въпрос № 6): много от тях предпочитат да изслушат другата страна и ако самите те се убедят, че са допуснали грешка, да се извинят (134 от отговорилите). Други пък се опитват да отстояват своята правота с доказателства (при 87 от отговорите). Не е голям броят на тези, които се стараят да излязат винаги прави в споровете (38 ученици) или да бъдат груби (26 ученици), но той не може да се определи и като незначителен (13% от участниците). Към тях може би трябва да се добавят и тези, които предпочитат да избягват конфликтите (14% от отговорилите).

По отношение на отрицателните постъпки учениците демонстрират категорично неодобрение (въпрос № 7). Те споделят възмущението си с приятели и съученици (в 136 от отговорите) или се опитват да разговарят с извършителя на такава постъпка и да му обяснят, че не е прав (118 отговора). Доста по-малко са учениците, които се обръщат към учителите, споделят в собственото си семейство или съобщават на родителите на провинилия се ученик, съответно 12%, 12% и 4% от отговорите. Не са за пренебрегване обаче мненията в отговорите на учениците, които биха предпочели да си замълчат или да се направят, че не са видели случилото се (общо 11%).

Най-често срещаният съществен признак, по който учениците различават и приемат връстниците си (въпрос № 8) е свързан с предпочитанията им към музиката, облеклото, начина на поведение (44%). Същевременно не бива да се подценява, че при 10% от отговорите учениците са свързани с ориентацията на отношенията си към своите връстници от гледна точка на етническата им принадлежност.

Може да се каже, че данните от отговорите във връзка с начина, по който учениците възприемат децата от малцинствените групи (въпрос № 9) свидетелстват за наличие на толерантност към различията (в култура, традиции, обичаи, рели-

гия и др.). Това важи за 23% от участниците. В изказаните мнения преобладава нагласата за добронамерено общуване с деца от малцинствата (1/4 от отговорилите) и предпочитания за добро отношение към тях (21%). Опасения поражда фактът, свързан с почти 20% от учениците, които посочват, че отбягват да дружат и дори проявяват насилие към тези деца.

Сред трите най-необходими качества, които трябва да притежават като бъдещи граждани на ЕС (въпрос № 11), учениците избират защитата на човешките права (190 отговорили), уважението към различията у другите хора и проявява толерантност към тях (177 отговорили), познаването на историческото минало и културното наследство на своята страна (149 отговорили). Останалите граждански качества отстъпват доста в броя на посочилите ги ученици.

От направения преглед и кратък анализ на резултатите от изследването за ниво-то на основни ОГК у учениците от прогимназиалния етап могат да се формулират няколко извода:

1. Равнището на усвоените познания от учениците в прогимназиалния етап, които участваха в изследването, в общи линии рязко превишава средните стойности. Както сочат данните, голяма част сред учениците не познават Конвенцията за правата на детето, а 55% твърдят, че не познават този документ. Това е причина за ограниченото им умение да ползват и да се позовават на Конвенцията в случай на нейното нарушаване. Доста от изследваните ученици не са усвоили в необходимата степен основните черти на съвременната демокрация и не познават добре същността на ЕС.

2. Високо е нивото на готовност за участие в организирани обществено значими инициативи. Групата ученици, изразили подобно желание, е около 79%. Съществуват условия, които затрудняват и разколебават желаещите самостоятелно да организират такива дейности. 56% посочват, че имат нужда от подкрепа, незнание как да се постъпи и липса на опит. В това отношение сериозен мотивационен стимул има чувството на удовлетвореност от извършеното и поощренията от учителите и други възрастни.

3. В областта на уменията за междуличностни взаимоотношения се открояват преобладаващи позитивни нагласи у учениците: безконфликтност при разрешаване на спорове, критичност по отношение на отрицателните поведения, проява на толерантност към другите и приемане на различията на децата от малцинствените групи. Срещат се и известен брой отговори, които свидетелстват, че сред част от учениците има склонност към нетърпимост и агресия спрямо съученици и деца от малцинствата. Сред изследваните съществуват и такива, които предпочитат да странят и да не вземат активна позиция при конфликтни ситуации.

4. От специален коментар за причините се нуждаят различията, които се откриват в резултатите на учениците от непрофилираните и профилираните паралелки, а също така нееднаквите постижения между участвалите момичета и момчета в изследването. Без да се приема като предубеденост на оценката, в резултатите се

забелязва, че момчетата показват по-високи постижения при повечето от отговорите в сравнение с момчетата. Подобно е състоянието по отношение съпоставката между профилираните и непрофилираните паралелки. Учениците от първите се представят по-успешно от тези, които учат във втория вид.

В **заключение** равнището на знания, умения и отношения, демонстрирани от изследваните ученици и отнасящи се до основните елементи на ключовите европейски ОГК, свидетелства за тяхната недостатъчна подготвеност в областта на образованието за демократично гражданство. Установеното ниво говори по-скоро само за едно начално въвеждане в познанието и практикуването на тези компетентности при приключване на основната образователна степен. Всичко това изисква повече целенасоченост и усилия на педагогическата работа в тази насока, осигуряване на квалификация за учителите, които преподават в прогимназиалния етап, разработване на подходящата учебна документация (ДОИ за УС по отделните предмети, подпомагащи постигането на целите на гражданското образование, учебни програми), регламентиране на извънкласните и извънучилищните дейности, както и създаване на разнообразни учебни помагала и методически ръководства. Не на последно място е необходимо да се засили прагматичната насоченост на подготовката на учителите, защото несъмнено това е ефективен път към възможностите за усвояване и практикуване на ключовите европейски ОГК от учениците, които завършват основно образование.

Приложение

Въпросник за ученици

Отговорите, които очакваме да получим от теб, ще ни помогнат да се подобрят и станат по-интересни часовете в областта на развитие на твоята гражданска култура.

Преди да започнеш работа, прочети внимателно всеки въпрос или задача. После огради с кръгче буквата пред избора от теб отговор. В някои случаи е възможно да посочиш **ПОВЕЧЕ ОТ ЕДИН** отговор.

Въпросникът е анонимен.

1. Включваш ли се в полезни за обществото дейности, които са организирани от класния ръководител, училищното ръководство, общината или др.?

(Възможни са ПОВЕЧЕ ОТ ЕДИН отговор)

А) да, винаги, защото очаквам да ме наградят или похвалят за участието ми;

Б) да, тъй като смятам, че всеки трябва да допринася според възможностите си при такива инициативи;

В) да, ако ми предложат да се включа;

Г) да, тъй като и съучениците ми също участват;

Д) да, защото иначе може да ме упрекнат или накажат;

Е) да, ако предварително съм убеден, че тази дейност е важна както за мен, така и за другите;

Ж) не, защото имам по-интересни занимания;

З) не, тъй като трябва да си уча уроците;

И) не, защото не ми е интересна такава дейност;

К) друго *(напиши какво)*:

.....
.....

2. Имаш ли желание ти да организираш дейности, които да са полезни за твоя клас, училище, населено място?

А) да, дори вече имам известен опит в това отношение;

Б) да, но не знам дали моите съученици ще ме подкрепят;

В) да, но не знам как да постъпя;

Г) не, защото моите съученици няма да ме разберат и ще започнат да странят от мен;

Д) не, тъй като нямам желание и не ми е интересно;

Е) друго *(напиши какво)*:

.....
.....

3. В какви случаи преценяваш като много успешно участието си в инициативи, полезни за обществото?

А) когато се чувствам доволен и удовлетворен от значимостта на това, което сам съм извършил;

- Б) при получаване на похвали от страна от учителите или други възрастни;
 В) когато мога да се изиявя пред приятелите и съучениците си;
 Г) ако ми е предоставена възможност да ръководя съучениците си;
 Д) когато получавам награда за участието си;
 Е) друго (*напиши какво*):

.....

Ж) не мога да отговоря.

4. В колони А и Б има по три твърдения, които представят права, включени в Конвенцията за правата на детето. Във всяка от колоните има и по едно твърдение, което не се отнася до тази Конвенция. Прочети внимателно всички твърдения и отбележи тези права, които НЕ СА ВКЛЮЧЕНИ в Конвенцията за правата на детето.

Колона А	Колона Б
а) всяко дете има неотменно право на живот	а) никое дете не може да бъде подлагано на произволна и незаконна намеса в личния му живот
б) детето има право свободно да изразява своето мнение по всички въпроси, отнасящи се до него	б) всяко дете има право на участие в политическия живот на страната, в която живее
в) всяко дете има право на свой домашен любимец	в) децата имат право на осигуряване на достъп до информация и материали от различни източници
г) образованието на детето да бъде насочено към развитието на личността му, неговите таланти и подготовка за живот в свободно общество	г) при всички действия, които се отнасят до децата, от първостепенно съображение трябва да бъдат техните висши интереси
д) не мога да отговоря, защото не познавам Конвенцията за правата на детето.	д) не мога да отговоря, защото не познавам Конвенцията за правата на детето.

5. В какъв случай би използвал Конвенцията за правата на детето? (Възможни са ПОВЕЧЕ ОТ ЕДИН отговор)

- А) когато са застрашени моите права и тези на приятелите ми или съучениците ми;
 Б) при нарушаване само на моите права;
 В) когато са застрашени правата на моето семейство;
 Г) във всеки случай на неспазване и нарушаване на правилата на класа и училищния правилник;
 Д) при нарушаване на обществения ред, което засяга сигурността на децата;

Е) при случай, когато поради обществени причини (като лошо управление, индустриално и селскостопанско замърсяване, битови отпадъци и др.) са застрашени условията на живот и здравето на децата и на останалите граждани;

Ж) когато искам да докажа потребността от някаква промяна, която да подобри условията за учене в класа и училището или живота на децата в населеното място, където живея;

З) не мога да се позова на тази Конвенция, защото не познавам нейното съдържание;

И) нямам желание да се занимавам с такава дейност;

К) друго (*напиши какво*):

.....

.....

6. Когато възникне спор между теб и твой приятел, как най-често постъпваш?

А) предпочитам да си замълча и да не влизам в конфликт;

Б) отстоявам своето мнение с доказателства за правотата си;

В) изслушвам го внимателно и ако преценя, че аз съм допуснал грешка или имам вина, се извинявам;

Г) винаги се старая да изляза прав, независимо дали това е така;

Д) отправям му груби думи и обвинения;

Е) нахвърлям се със сила върху него;

Ж) друго (*напиши какво*):

.....

.....

7. Как се отнасяш към отрицателни постъпки в класа и училището? (Възможни са ПОВЕЧЕ ОТ ЕДИН отговор)

А) винаги се стремя да изразя несъгласието си и критикувам подобни постъпки;

Б) разговарям с този, който е извършил такава постъпка и се опитвам да му обясня, че не е прав;

В) споделям възмущението си от това с приятели и съученици;

Г) съобщавам за случилото се на учител или директора на училището;

Д) съобщавам на родителите на този, който е извършил такава постъпка;

Е) споделям вкъщи с родителите си;

Ж) предпочитам да си замълча;

З) правя се, че не съм видял станалото;

И) друго (*напиши какво*):

.....

.....

8. Кой от изброените по-долу признаци приемаш за най-важен и използваш, за да различаваш своите връстници (в твоя клас, училище или населено място)?

- А) материалните им възможности, с които разполагат всеки ден;
- Б) предпочитанията им по отношение на музика, облекло и начин на поведение;
- В) симпатиите им спрямо предпочитан спорт, спортист или отбор;
- Г) принадлежност към дадена етническа група (българи, турци, роми и др.) и свързаните с тях обичаи, традиции, религия, култура, кухня и др.;
- Д) физическите им особености (момичета/момчета; високи/ниски и т. н.)
- Е) друго (напиши какво):

.....

.....

9. Как се отнасяш към деца от малцинствата (роми, турци и др.) в училище или населеното място, където живееш? (Възможни са ПОВЕЧЕ ОТ ЕДИН отговор)

- А) общувам с тези деца, защото не е важен техният произход, а дали са добри и честни приятели;
- Б) приемам техните различия (култура, традиции, обичаи, религия и др.) и проявявам толерантност към тях;
- В) опитвам се да не се влияя от техния произход и да имаме добри взаимоотношения;
- Г) проявявам търпимост към тях само когато трябва да извършваме съвместни дейности, организирани в класа или от училището;
- Д) отбягвам да дружа с тях;
- Е) нагрубявам ги и дори проявявам физическо насилие върху тях, ако наоколо няма учители или други възрастни;
- Ж) друго (напиши какво):

.....

.....

10. Отбележи с кръгче ТРИ от представените по-долу твърдения, които според теб най-добре определят същността на съвременната демокрация:

- А) спазване и защита на основните права и свободи на човека;
- Б) участие на гражданите при взимане на важни социални решения и в управлението на обществото;
- В) повишаване на жизненото равнище и благосъстояние на гражданите от страна на държавата;
- Г) предоставяне на възможности за гражданите да започнат и развиват собствен бизнес;
- Д) право на свободно пътуване на гражданите в други държави;

Е) уважение и проява на толерантност към представителите на различни малцинствени групи;

Ж) осигуряване на безплатно здравеопазване и образование за всички хора;

З) провеждане на редовни и честни избори за държавни и местни органи на властта.

11. Посочи ТРИ от изброените по-долу качества, които преценяваш, че са много важни за теб и трябва да ги притежаваш като гражданин на Европейския съюз:

А) познава историческото минало на страната си и нейното културно наследство;

Б) уважава различията (националност, социално положение, култура, религия, обичаи и др.) у другите хора и проявява толерантност към тях;

В) познава европейската история и културното наследство на Европа;

Г) защита човешките права и се бори за тяхната защита, когато те са нарушени;

Д) разбира целите на Европейския съюз и познава предназначението на основните европейски институции;

Е) осмисля ролята и значението на Европейския съюз в съвременния свят;

Ж) проявява интерес към важните събития, свързани с развитието на Европейския съюз, като изразява собствено мнение и оценка за тях;

З) участва активно и отговорно при обсъждане на значими обществени проблеми (на местно, национално и европейско ниво);

И) включва се в инициативи за практическо разрешаване на проблеми, чрез които да се подобрят начина и условията на живот на гражданите (в населеното място, региона и др.)

12. Посочи ЕДНО от изброените твърдения, което според теб най-добре представя същността на Европейския съюз:

А) интеграция на всички европейски държави за сътрудничество в областта на културата и образованието;

Б) икономическо, политическо, социално и културно обединение на двадесет и седем европейски страни;

В) наддържавна организация за защита на човешките права и свободи на европейските граждани;

Г) интеграция на държавите в Европа за подпомагане на тези от тях, които са икономически по-слабо развити;

Д) европейска организация за разрешаване на съвременни екологични и други глобални проблеми на човечеството, която работи съвместно с други държави по света;

Е) друго (*напиши какво*):

.....

.....

Ж) не мога да отговоря.

БЕЛЕЖКИ

1. Ключови компетентности. Европейската референтна рамка. София: МОН, 2007.
2. Пак там.

THE SOCIAL AND CIVIC COMPETENCES IN LOWER SECONDARY BULGARIAN STUDENTS – RESULTS FROM ONE RESEARCH

Abstract: This paper presents results from a study carried out by a team of lecturers from the Department of Information and In-service Training of Teachers at Sofia University St Kliment Ohridski. For the purposes of the study a questionnaire was developed which was composed by 12 tasks on issues of civic education. The experimental results show that the level of knowledge, skills and attitudes demonstrated by the surveyed students relate only to the basic elements of European key social and civic competences; they indicate their insufficient preparedness in the area of education for democratic citizenship.

Assos. Prof. Dr. Zahari Zahariev

E-mail: zahari_nie@yahoo.com

Assistant professor Bistra Stoimenova

E-mail: bstoimenova@abv.bg

Assistant professor Mirena Legurska

E-mail: legurska_mirena@abv.bg

✉ Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Department of Information in – Service Training Teacher
224, Tsar Boris III Blvd., Sofia, Bulgaria